

РЕАЛІЗАЦІЯ КОМПЕТЕНТНІСНОГО ПІДХОДУ ПРИ ВИКЛАДАННІ ПРЕДМЕТІВ ГУМАНІТАРНОГО ЦИКЛУ В УМОВАХ СУЧАСНОГО ПРОФЕСІЙНО-ТЕХНІЧНОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ

У статті розглядаються питання компетентнісного підходу в системі професійно-технічної освіти при викладанні дисциплін гуманітарного циклу як один з ефективних засобів формування моделі майбутнього кваліфікованого робітника сучасного професійно-технічного навчального закладу.

Ключові слова: загальноосвітня підготовка, компетентнісний підхід, компетентність, кваліфікація, навчальний процес.

В статье рассматриваются вопросы компетентностного подхода в системе профессионально-технического образования при преподавании дисциплин гуманитарного цикла как один из эффективных способов формирования модели будущего квалифицированного рабочего современного профессионально-технического учебного заведения.

Ключевые слова: общеобразовательная подготовка, компетентностный подход, компетентность, квалификация, учебный процесс.

In article considered questions competency approach in vocational and technical education in teaching of humanities disciplines as one of the effective ways forming model of the future skilled worker modern vocational school.

Key words: general education, competence approach, competence, qualification, learning process.

Постановка проблеми. Компетентнісний підхід в освіті припускає освоєння учнями умінь, які дозволяють діяти в нових, невизначених або проблемних ситуаціях. Він підсилює прикладний, практичний характер усієї професійно-технічної освіти. Особливо це стосується загальноосвітніх знань, які повинні перестати бути невизначеним багажем майбутнього кваліфікованого робітника, а мають стати практичним засобом пояснення явищ навколишньої дійсності і вирішення професійно-практичних ситуацій і проблем.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Основи компетентнісного підходу були вперше закладені в психології Б. Ананьєвим, Л. Виготським, І. Зимньою, А. Леонтєвим, С. Рубінштейном. Особистість розглядалася ними як суб'єкт діяльності, яка, формуючись у цій діяльності і спілкуванні з іншими людьми, визначає її характер. Надалі активно розробкою компетентнісного підходу займалися вчені-педагоги В. Байденко, Е. Зеєр, Л. Іванова, Г. Ібрагімова, В. Кальней, Н. Кузьміна, А. Маркова, А. Хуторський, В. Шадриков та ін. Цей підхід в освіті охоплює поряд з конкретними знаннями і навичками такі категорії, як готовність до пізнання через професійне життя, професійні навички та ін.

Дослідженню проблем підготовки майбутніх фахівців приділяється належна увага, зокрема: методологічним і теоретичним основам змісту професійної освіти (С. Батишев, С. Гончаренко, О. Дубинчук, М. Махмутов І. Підласий), теоретико-методологічним засадам неперервної професійної освіти (В. Кремень, І. Зязюн, Н.Г. Ничкало), загальнопедагогічним засадам організації навчального процесу у професійно-технічних навчальних закладах (ПТНЗ) (А. Алексюк, Н. Тализіна), упровадженню інноваційних технологій у процес загальноосвітньої підготовки майбутніх фахівців (В. Безпалько, С. Сисоєва), організації навчально-виховного

процесу в ПТНЗ (О. Домінський, Н. Житник, В. Козуб, Т.Крайкова, Т. Красікова), професійній підготовці майбутніх фахівців в умовах ступеневої освіти (С.Мамрич, О.Щербак).

Метою написання статті є аналіз деяких аспектів реалізації компетентнісного підходу при викладанні предметів гуманітарного циклу в сучасних професійно-технічних навчальних закладах.

Виклад основного матеріалу. Компетентнісний підхід – інноваційна методологія сучасної освіти, яка орієнтує всіх учасників освітнього процесу на досягнення конкретних результатів навчання (компетентностей). Мета впровадження компетентнісного підходу в професійно-технічній освіті – формування ефективного компетентного фахівця високого професійного рівня. Результат упровадження компетентнісного підходу: затребуваність і конкурентоздатність випускника на сучасному ринку праці; його готовність до ефективної професійної діяльності; здатність рішуче діяти в різних ситуаціях то ефективно вирішувати виробничі проблеми.

Завданнями компетентнісного підходу виступають удосконалення й розвиток ключових компетентностей, засвоєних у школі та ПТНЗ; формування, удосконалення і розвиток інтелектуально-творчого потенціалу учнів; провадження активних методів навчання, адекватних видів професійної діяльності; освоєння базових, допоміжних, загальних і основних (професійних) компетентностей; підвищення ефективності та якості навчання у процесі інтеграції теорії і практики; формування здібностей вирішувати професійні завдання; придбання професійного досвіду; забезпечення відповідності освоєних компетентностей обраному напрямку майбутньої професійної діяльності.

Для успішної реалізації компетентнісного підходу необхідне виконання таких умов:

1. Наявність компетентнісної моделі випускника (функціональної карти майбутнього кваліфікованого робітника), у якій відображені його основні досягнення та функції.
2. Визначення конкретної мети навчання.
3. Визначення конкретних способів досягнення мети.
4. Формулювання конкретних результатів навчання.
5. Наявність у ПТНЗ відповідного середовища навчання і кваліфікованих у компетентнісному спрямуванні цього навчання викладачів [2, с. 20].

Як бачимо, компетентнісний підхід у визначенні цілей та змісту професійно-технічної освіти не є зовсім новим. Ідея компетентнісного підходу і перелік ключових компетентностей знаходяться сьогодні на стадії активного обговорення та розробки.

Компетентнісний підхід акцентує увагу на результаті утворення, причому в якості результату розглядається не сума засвоєної інформації, а здатність людини діяти в різних ситуаціях [3, с. 6].

Цей підхід розуміється нами як удосконалення всієї освітньої системи навчального закладу, спрямованої на освоєння учнями культури, накопиченої людством, формування ними професійних знань, умінь, навичок, творчих здібностей, способів діяльності, особливостей саморозвитку, здатності до професійного самовдосконалення протягом життя. Інтеграція з технологічним підходом надає компетентнісному механізм для реалізації, що є підставою для створення моделі технології компетентнісного підходу, яка відповідає вимогам сучасності, забезпечуючи реалізацію освітніх стандартів нового покоління. Технології компетентнісного підходу як педагогічній технології властиві такі ознаки: діагностування (виявлення проблеми), цілепокладання (постановка цілей), економічність (оптимізація педагогічного процесу), алгоритмічність (проекування етапів), системність (структурування), коректованість (здійснення зворотного зв'язку у відповідності з цілями, наявність системи контролю і планованих випереджувальних, коригувальних впливів).

Технологія компетентнісного підходу – це структурована, цілеспрямована діяльність педагогічного колективу із проектування й організації навчальної діяльності, спрямованої на підвищення якості навчального процесу. Структурними складовими такої системи є цілі навчання, зміст навчання, засоби педагогічної взаємодії, у тому числі мотивація і засоби викладання, організація навчального процесу, результат діяльності [1, с. 60-61]. Отже, навчання передбачає певне управління, що включає організацію навчальної діяльності учнів і контроль

над їхньою діяльністю.

Компетентнісний підхід у викладанні дисциплін гуманітарного циклу передбачає вирішення таких основних завдань: розробка компетентнісної моделі майбутнього випускника ПТНЗ; визначення цілей навчання і виховання; визначення цілей формування базових (загальноосвітніх), особистісних, загальнокультурних знань з певної гуманітарної дисципліни; спрямованість на реалізацію результатів цілей навчання в рамках окремої дисципліни (або курсу); здійснення системи контролю за окремою дисципліною; розвиток в учнів нового типу аналітичного, проектно-конструктивного, науково-дослідного мислення; формування нового діалогічного стилю комунікативної та інтелектуальної діяльності, нових способів соціальної і міжособистісної взаємодії суб'єктів освітнього середовища; організація психолого-педагогічного супроводу освітнього процесу у ПТНЗ.

Однак ця орієнтація не була визначальною, вона практично не використовувалася при побудові типових навчальних програм з гуманітарних дисциплін у ПТНЗ, стандартів та оцінювальних процедур. Тому сьогодні для реалізації компетентнісного підходу потрібна опора на міжнародний досвід, з урахуванням необхідної адаптації до традицій і потреб нашої країни. Компетентнісний підхід – один із підходів, який, за словами А. Хуторського, протиставляється «знансєвому», у розумінні накопичення учнями і трансляції викладачем готового знання, тобто певної інформації та відомостей. Уведення компетентнісного підходу, на думку вченого, у нормативну і практичну складову освіти дозволить вирішувати проблему, типову для сучасного ПТНЗ, коли учні можуть добре опанувати певною сукупністю загальноосвітніх знань, але відчують значні труднощі в навчальній діяльності, що вимагає використання цих знань для вирішення конкретних завдань або проблемних ситуацій [5, с. 60].

Компетентнісний підхід також акцентується на діяльнісному аспекті освіти. У цьому випадку основним змістом навчання є дії, операції, що співвідносяться не стільки з об'єктом докладання зусиль, скільки з проблемою, яку потрібно розв'язати. У навчальних програмах діяльнісний зміст відображається на способах діяльності, уміннях, навичках, які необхідно сформувати, на досвіді майбутньої професійної діяльності, який повинен бути накопичений та осмислений учнями, і на навчальних досягненнях, які вони повинні продемонструвати, застосувати у професійних, позанавчальних, життєвих ситуаціях [4, с. 17]. Основною цінністю стає не засвоєння сукупності відомостей про об'єкти навколишнього світу, а освоєння учнями таких умінь, які дозволяли б їм визначати свої цілі, приймати рішення і діяти в типових або нестандартних ситуаціях.

У цьому випадку основним змістом навчання дисциплін гуманітарного циклу у ПТНЗ стають дії, операції, що співвідносяться не стільки з об'єктом докладання зусиль, скільки з проблемою, яку потрібно вирішити. Із цієї точки зору ми бачимо мету загальноосвітньої підготовки у ПТНЗ в такому: навчити вчитися, тобто навчити вирішувати проблеми у сфері навчальної діяльності; навчити пояснювати явища дійсності, їх сутність, причини, взаємозв'язки, використовуючи відповідний науковий апарат, тобто вирішувати пізнавальні проблеми; навчити орієнтуватися в ключових проблемах сучасного життя (екологічних, політичних, міжкультурної взаємодії та інших, тобто вирішувати аналітичні проблеми); навчити орієнтуватися у світі духовних цінностей; навчити вирішувати проблеми, пов'язані з реалізацією певних соціальних ролей; навчити вирішувати проблеми, спільні для різних видів професійної та іншої діяльності; навчити вирішувати проблеми правильності професійного вибору, у тому числі й підготовку до подальшого навчання в навчальних закладах системи вищої освіти.

Перевагами компетентнісного підходу виступають: формулювання цілі та завдання програм навчання, що відповідають вимогам роботодавців; підвищення і «гнучкість» навчальних програм; мотивація отримання майбутньої професії; ефективність і якість професійної підготовки, рівень професійної компетентності; створення стандартних, об'єктивних та незалежних умов оцінки якості навчання; підвищення рівня взаємодії та взаємної відповідальності учнів, викладачів; формування виробничої культури і поваги до обраної професії.

Якість підготовки фахівця – поняття багатовимірне й багатокomпонентне. Воно включає сукупність якостей тих об'єктів і процесів, які мають відношення до підготовки фахівця на регіональному, інституційному або особистісному рівнях. Можна говорити про якість результату і якості навчального процесу, якості проекту (або моделі підготовки), які передбачають конкретний результат. Компетентнісний підхід, стосовно теорії та практики професійно-технічної освіти, окрім власних понять, допускає опору на понятійний і методологічний апарат з уже сформованих наукових підходів (системного, міждисциплінарного, діяльнісного, особистісно орієнтованого, когнітивного).

Компетентнісний підхід передбачає глибокі системні перетворення в навчальному процесі ПТНЗ, що стосуються викладання, змісту, оцінювання, освітніх технологій, зв'язку вищої освіти з професійною. Значеннєвим фактором проектування цієї освіти стає розвиток особистості учня. Розвивається особистість учня, а це є фактором нової організації міждисциплінарної інтеграції змісту і технології навчання у ПТНЗ.

Практична реалізація цих змін сприймається нами як підготовка професійно компетентного майбутнього кваліфікованого робітника. Метою професійно-технічної освіти проголошується формування компетентностей та соціально значущих якостей учня як особистості, здатної до самовизначення, самоосвіти, саморегуляції та самоактуалізації.

Моделювання навчального процесу, орієнтованого на професійну підготовку майбутнього кваліфікованого робітника, підтвердило, що цей процес виступає фактором ефективного розвитку його професійної компетентності, якщо метою загальноосвітньої підготовки в контексті компетентнісного підходу стає образ його бажаного результату у ПТНЗ, який прогнозує розвиток особистості майбутнього фахівця, його професійної компетентності, що визначає умови й оцінює ступінь впливу цих умов.

Для реалізації сформульованої мети навчального процесу необхідні педагогічні чинники, а саме: принципи гуманізації, гуманітаризації, демократизації, динамічності, суб'єктивності, цілісності, диференціації змісту й організації процесу освіти, системності і послідовності, критеріальне оцінювання результатів, принципи професійного саморозвитку майбутнього фахівця (самодіяльності, самоорганізації та саморозвитку); додатковий зміст, що представлений знаннями про компетентнісний підхід у професійно-технічній освіті; основні напрями регіональної політики в галузі цієї освіти; психології та педагогії саморозвитку майбутнього кваліфікованого робітника; критеріальні оцінювання результатів навчальної діяльності; мережному електронному професійному портфолію як необхідної технології цього професійного саморозвитку майбутнього кваліфікованого робітника, а також необхідність сформувані готовності і здатності до самостійної науково-дослідної діяльності; роботи з мережним електронним професійним портфолію майбутнього фахівця; безперервний професійний саморозвиток та самоосвіта; самооцінювання результатів своєї навчально-пізнавальної, науково-дослідної та майбутньої професійної діяльності, сформульованих у вигляді професійної компетентності; рефлексія; професійна мобільність; технології, відмінними ознаками яких є особистісно орієнтована, розвиваюча і діяльнісна спрямованість; спрямованість на актуалізацію професійно-особистісного потенціалу, професійний розвиток особистості, забезпечення сприятливого психологічного клімату у ПТНЗ, вільної демократичної атмосфери; надання всім учасникам освітнього процесу суб'єктивної позиції; використання стилю педагогічної взаємодії, що підтримує і стимулює розвиток професійної компетентності майбутнього кваліфікованого робітника.

Це забезпечується за допомогою використання методу проектів, технології організаційно-діяльнісних ігор, когнітивного інструктування, методу Case Study, проблемних завдань, моделювання педагогічних ситуацій; педагогічні умови, до яких увійшли: компетентність викладачів в управлінні належного рівня загальноосвітньої підготовки учнів ПТНЗ; індивідуальний підхід до учнів, активізація їх особистісного розвитку; забезпечення їхньої суб'єктивної позиції, надання можливості самовизначення в освітньому процесі; мотиваційне забезпечення суб'єктів педагогічної діяльності, засноване на особистісних функціях у цьому процесі; забезпечення соціально-педагогічної рівноправності всіх суб'єктів професійно-

освітнього процесу, особлива організація навчально-просторового середовища (комбіновані навчальні столи, комплексне обладнання, мультимедійне, комп'ютерне обладнання та ін.); створення на основі цього навчального процесу у ПТНЗ сприятливих умов професійно-освітнього, належно організованого інноваційного середовища (ціннісно-смилова єдність, технологічна цілісність, наявність сприятливого психологічного клімату (створення атмосфери відкритості, співтворчості, взаємодії); емоційної піднесеності, доброзичливості, почуття впевненості у власних силах і потенційних можливостях.

На основі цієї характеристики компетентнісного підходу в професійно-технічній освіті головною функцією оцінювання визначаємо аналіз навчального процесу, його зворотний зв'язок, що дозволяє виявити особливості протікання процесу навчання і внесення відповідних коректив у нього. Звідси велике значення має надаватися регулярному навчальному моніторингу знань учнів.

Сьогодні компетентнісний підхід більше відповідає умовам ринкового господарювання, тому що він передбачає орієнтацію на формування поряд з професійними знаннями, вміннями та навичками, що трактуються як оволодіння професійними технологіями, таких універсальних здібностей і готовностей (ключових компетентностей), які затребувані сучасним ринком праці.

Висновки. Отже, компетентнісний підхід, будучи орієнтованим, насамперед, на нове бачення цілей та оцінку результатів навчального процесу в системі закладів професійно-технічної освіти, висуває власні вимоги і до інших компонентів цього процесу (його змісту, педагогічних технологій, засобів контролю й оцінки). Отже, головне – це проектування і реалізація таких технологій навчання, які створювали б у загальноосвітній підготовці певні ситуації включення учнів у різні види навчальної діяльності (спілкування, вирішення проблем, дискусії, диспути, виконання проектів).

ЛІТЕРАТУРА

1. Зеер Э.Ф. Модернизация профессионального образования : компетентностный подход: учеб. пособие / Э.Ф. Зеер, А.М. Павлова, Э.Э. Сырманюк. – М. : МПСИ, 2005. – 211 с.
2. Иванов Д.А. Концепции и компетентностный подход в современном образовании / Д.А. Иванов // Завуч для администрации школ. – 2008. – №1. – С.4–24.
3. Овчарук О.В. Компетентнісний підхід до формування змісту середньої освіти : досвід зарубіжних країн / О.В. Овчарук // Компетентнісний підхід у сучасній освіті : світовий досвід та українські перспективи (бібліотека з освітньої політики) / за заг. ред. О.В. Овчарук. – К. : « К.І.С. », 2004. – С.5-15.
4. Родигіна І.В. Компетентнісно орієнтований підхід до навчання / І.В.Родигіна. – Х. : Вид. група «Основа», 2006. – 96 с.
5. Хуторской А.В. Ключевые компетенции как компонент личностно ориентированной парадигмы образования / А.В. Хуторской // Народное образование. – 2003. – №2. – С. 58-64.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Герлянд Тетяна Миколаївна – кандидат педагогічних наук, докторант Інституту професійно-технічної освіти Національної академії педагогічних наук України.

Надійшла до друку 13.12.2012 р.